

דקדוקי מילים וטעמים בפרשת נצבים ובהפטרות ובתחילת וילך ובקריאות ראש השנה ובהפטרותיו

כט יב עליית שני

יְהִי־לָךְ: געיה ביו"ד הראשונה, בדומה לו בהמשך פס' יח. לֵאלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת

כט יד וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פָּה: יש להאיץ מעט את קריאת התיבה פָּה להסמיכה לקודמתה¹

כט טו עליית שלישי

אֵת אֲשֶׁר-יִשְׁבְּנוּ: טעם מרכא על תיבת אֵת בלבד

כט יז לְבָבוֹ פָּנָה: המילה הראשונה בטעם קדמא מחבר ולכן אין לעמוד כאן; כתוצאה מהטעם

המחבר: פָּנָה פ"א רפה.

כט יט יַעֲשֶׂן: העי"ן בשווא נח. וְרִבְצָה בּוֹ: טעם נסוג אחור לרי"ש, הבי"ת אחריה בשווא נע; דגש חזק בבית השנייה מדין אתי מרחיק

כט כב גִּפְרִית וּמָלַח ... וַעֲמָרָה ... וּבַחֲמָתוֹ

ניקוד אותיות השימוש:

בפסוק זה שלוש אותיות שימוש שהטועה לקוראן בשווא נע [במקום בקמץ או בפתח] - לא שינה משמעות, אך לכתחילה יקראן כהלכה:

וּמָלַח - קמץ ולא שווא, כי פעמים רבות מנוקדת וי"ו השימוש בקמץ לפני מילה המוטעמת בראשה (כאן: מלח), ולא דווקא ב"צמדי מילים".

וַעֲמָרָה ... וּבַחֲמָתוֹ - פעמיים באה אות שימוש בפתח, ולא בשווא נע, מחמת שהמילה מתחילה בחטף פתח.

כט כב כַּמְהַפֵּכֶת: הה"א בשווא נח

ל א עליית רביעי

ל ה וְהִבִּיאָךְ: העמדה קלה בוא"ו תאפשר לבטא נכונה את הה"א שלאחריה

ל ז עליית חמישי

ל יא עליית ששי

וְלֹא רְחֻקָה: המילה וְלֹא בטעם מרכא ואינה מוקפת

ל יג יַעֲבֹר-לָנוּ: הבי"ת בקמץ קטן

ל טו שביעי ומפטיר

ל טז וּבְרִכְךָ: געיה בבית"ת והכ"ף הראשונה בשווא נח

ל כ וּלְדַבָּקָה-בּוֹ: הדל"ת בקמץ קטן והבי"ת השנייה רפויה. לְאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם: שני תבירים

רצופים. וְלִיעֲקֹב: געיה תחת השורק אך השווא בלמ"ד נותר נח

הפטרות נצבים ישעיהו סא י - סג ט:

סא י כִּחְתָּנוּ: העמדה קלה בכ"ף להדגשת הסגול המורה על מיודע. תַּעֲדָה: העי"ן בשווא נח

סב ב וְקָרָא לָךְ: טעם נסוג אחור לקר"ף

¹ על מנת למנוע שיבוש ההפסק בין המילים כתוצאה מצירוף הטעמים תביר-טפחא, שלא יישמע כאילו כתוב וְאֵת אֲשֶׁר

אֵינָנוּ - פָּה עִמָּנוּ הַיּוֹם

סב ו אל-דמי: הטעם במ"ם לא בדל"ת, כן הדבר בפסוק הבא

סב ח יגעת: העי"ן בפתח

סב ט מאספיו: אין געיא באל"ף והסמ"ך בשוא נח. והללו: למ"ד ראשונה בשווא נע

סב י המסלה: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע²

סב יב נעזבה: העמדה קלה בנו"ן למנוע הבלעת הגרונית החטופה אבל הטעם בזי"ן מלעיל

סג א מבצרה: הבי"ת בקמץ קטן

סג ב בגת: הבי"ת בשווא ולא בפתח

סג ג ואדרכבם: וי"ו בשוא לא בקמץ; במונח לא בפשטא; בפסוקים אלה יש להבחין אם הוי"ו בשווא או בפתח.

סג ה ותושע-לי: מהפך כהטעמה משנית בתי"ו, עם זאת יש געיא בשי"ן למנוע את הבלעת

הגרונית. סמכתני: הכ"ף מוטעמת וקמוצה (קמץ רחב), התי"ו אחריה בשווא נח

סג ט כתיב לא, לו קרי אין הבדל בקריאת המילה אבל על הקורא לזכור שהקרי שונה כאן מהכתיב

תחילת וילך

ד שני במנחת שבת

ז שלישי במנחת שבת

קוראים עד פסי יד, אבל די לקרוא עד סוף פסי י, ויש עושים כן

הרב בצלאל אריאל נר"ו. ההבטחה שנשוב לארץ ישראל בראשי הסדרים יסודה כאן בסדר כג פסוק כג: ושב ה' אליהם את-שבותם ורחמם ושב וקבעם מפלי העמים אשר הפיצה ה' אליהם שמה:

וכן בירמיה בראש סדר כה - ואתן לכם רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם אל-אדמתכם: ובראש סדר כז שם ואתה אליהם עבדי יקבל ואל-תחת ישראל כי הנני מושעם מרחוק ואת-זרעם מארץ שבים ושב יעקוב וישקט ושאנן ואין מחריד:

וגם בישיעיה ראש סדר יד - ופדויה ה' ישבון ובאו ציון ברחבה ושמחת עולם על-ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה:

וכן בנבואות צפניה בתרי עשר בראש סדר נו - בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי-אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את-שבותיכם לעיניכם אמר ה': אנשינו שזכינו.

מפתח סדרי התנ"ך מדברי רשי - ואף הפרשה שלמעלה מזו פיוסין הם 'אתם ראיתם את כל אשר עשה וגו' (לעיל כב:ע) מובנת החלטת חז"ל לקבוע את פרשה קלט כסיום מרחב סדר כב.

כט טו הרב גור-אריה צור נר"ו כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים ואת אשר עברנו בקרב הגוים אשר עברתם:

יש ליתן טעם בכפילות ובחזרה על הדברים. אשר עברנו, אשר עברתם. וכן מה היא הידיעה אשר אמר כי אתם ידעתם. ויש לומר, אשר עברנו כוונתו ברגלינו, אשר עברתם כוונתו על דברי תורה. כי אתם ידעתם את מ"ט שערי טומאה שבמצרים אשר יצאתם מהם, ואשר עברתם שם על כל דברי התורה הזאת והתחזקתם ונהייתם לעם, ואשר עברתם מחיי טומאה לחיי טהרה.

² בכתר ארם-צובה היא מנוקדת בחטף-פתח ואין זה אלא על מנת להורות על קריאה בשוא נע

ולכן אמר פֶּן-יֵשׁ בָּכֶם וּגו' פֶּן-יֵשׁ בָּכֶם שְׂרֵשׁ פָּרָה רָאשׁ וְלַעֲנָה. ובאומרו ראש ולענה כוונתו בזה, שאחרי שטעם טעם ההתחזקות לא ירצה לחזור לראש, לראשית היותו שרש לענה, בהיותו במ"ט שיערי טומאה כאשר ענה את נשמתו שוכנת חיקו. וזה נרמז במילה לענה. וצריך להתחזק בזה ביותר, כי לעתים יהיה נעים זכרון ההפקרות, לכן אמר פעמיים באותו פסוק פֶּן-יֵשׁ בָּכֶם וּגו' פֶּן-יֵשׁ בָּכֶם, ובשימת לב הראשון בתלישא, שהרי תלש עצמו מחיי ההפקר, והשני ברביע שעדיין זכרון ההפקר רובץ עליו וצריך להתחזק כנגדו. ונרביע הוא לשון רובץ בארמית. וְהִתְבָּרַךְ בְּלִבָּבוֹ לְאַמֵּל שְׁלוֹם יְהוָה-לִּי כִּי בִשְׂרָרוֹת לִבִּי אֶלֶף לְמַעַן סְפוֹת הַרְוָה אֶת-הַצִּמְאָה אִם יִחְזוֹר בּוֹ מִצְדִּיקוֹתוֹ.

בתרגום הרוה היינו שוגג, חטאי שלותא, והצמאה היינו המזיד כתרגומו ודנותא. וכן פירש רש"י. ולפי זה יהיה קשה מדוע אמר למען. שאין תלמוד לומר למען. שהרי למען הוא כדי ש... או בעבור ש... ובודאי החוטא לא יגיד כן כדי להרבות את ענשו. וגם התורה לא תגיד כן, שכביכול יאמר החוטא כי בשרירות לבי אלך כדי שהתורה תוסיף עונש על ענישתו. ומה תלמוד לומר למען.

ואכן, פירש הרמב"ן ואין "למען" במקום הזה טעם שאלך בשרירות לבי בעבור שאספה הרוה עם הצמאה, אבל הוא כמו "לספות", יאמר הכתוב כי בעבור זה יהיה כך כי בכל סָבָה עם עלול [=התוצאה שנגרמה ע"י הסיבה] יאמר "למען". כלומר שהלמען כאן הוא בהוראה של תוצאה ישירה וטבעית ממעשיו. ולא כדי ש... אלא בגלל ש..., כלומר בגלל מעשיו אספה עליו רעותיו.

וכן התחבטו בזה עוד מפרשים כר' אליהו מזרחי (הרא"ם), וכן המהר"ל בספרו גור אריה על התורה מה הוא הלמען הכתוב כאן.

ולעומקו של מקרא, אפשר לקיים את הלמען בהוראתו הרגילה כדי ש... ובעבור ש... בשני אופנים. האחד, שאכן החוטא עצמו רוצה ללכת בשרירות ליבו למען כדי שיוסיף חטאים של זדונות על השוגג. כי זה דרכו של שרש פורה ראש ולענה, שלא יסתפק בשגגות. אלא בשרירות לבו ירצה גם את הזדונות. ובזה ינתן טעם למפרש הצמאה אלו הזדונות. שצמא לעבור בזדון. כעין מה שאמר רב הונא, עבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר [יומא פו ב ועוד]. ואף כי בתחילה היה שוגג, ההיתר יתיר לו עתה בשרירות לבו לעשות חטאיו במזיד. לכן לפי זה יאמר החוטא, בשרירות לבי אלך למען ספות, למען אוסיף גם את הזדונות על השגגות שעשה עד כה. ויהיה ערך המילה אֶת, כמו עם. הרוה עם הצמאה. האופן השני, שיהיה הלמען נאמר אמנם על ידי הבורא, ויחזור הענין לראש הפרשה. לְעִבְרָךְ בְּבְרִית ה' אֶלְקִיךָ וּבְאַלְתּוֹ אֲשֶׁל ה' אֶלְקִיךָ פָּרַת עִמָּךְ הַיּוֹם. כי יש לשאול הרי כבר כרת אתנו ברית בחורב, ולמה יכרות שוב את הברית הזאת. לכן המשיך ואמר לְמַעַן הָקִים-אֶתְךָ הַיּוֹם | לֹא לָעֵם וְהוּא יְהוָה-לְךָ לְאֱלֹקִים וּגו'. והמשיך ואמר פעם שנייה למען. כי הברית בחורב, היה בה לכאורה כדי לענוש רק על הזדונות ולא על השגגות. ועתה אני כורת עמכם שוב ברית, אומר הקב"ה למען ידע החוטא שיענש גם על השגגות. וזה הכוונה למען ספות הרוה את הצמאה. שהברית הזאת בהר גריזים והר עיבל, יש בה תוספת. היא למען התוספת של עונש השגגות, על מה שהיתה הברית בחורב עונש רק על הזדונות. וזהו למען ספות הרוה את הצמאה.

ועוד י"ל, ספות מלשון סוף. הרוה שוגגים הצמאה מזידים. וכך הם ערך הדברים: לא יאבה ה' סלוח לו, וכו' וכל זאת כדי ליראו, ויתן לב לשוב מיראה, והשב מיראה זדונות נעשים לו כשגגות. וזה למען ספות. שיהיה סוף לזדונות וייהפכו לשגגות על ידי תשובה מיראה. ואחרי כן יתן לב לשוב גם מאהבה, ויתוספו גם השגגות. ליהפך לזכויות. וְאֵל יִשְׁכְּבוּ לְכִסְלָה (תהלים פה, ט) עוד.

ולכן נסמכה פרשת התשובה מאהבה לכאן, ללמד התועים בינה ואחרי שובם מיראה יתנו לב לשוב מאהבה, וגם השגגות יתהפכו להם לזכויות. ולכן אמר למען ספות הרוה את הצמאה. ויהיה ערך ספות כמו להביאה לסופה. שבתחילה התשובה מיראה תסוף את הצמאה ותשאר רק רוה, ולאחר מכן גם הרוה תסוף. ויהיה נצב ביום הדין למשפט כשכולו זכאי.

כט יח מלוא העומר והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי והוא תמוה, דלמה בשמעו יתברך בלבבו... הלא אדרבה וכו'. אך נראה כי בזוהר (זוהר חדש צח). איתא, שכל הקללות והגיוזמים הם כדרך אב המגזם לבנו למען ילך בדרך טובים, ואף אם אח"כ העוה הבן דרכו מ"מ ירחם עליו שלא להכותו כמאמרו וגיוזמו, רק בדיבור הוא מפיג ריתחא, וכמו כן כל הגיוזמים של העונשין בודאי הוא יתברך לא כחטאיו עשה לנו (תהלים קג, י), רק בגיוזם הפורעניות מפיק ריתחא. וזהו שכתוב וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו (שמות לב, יד), כי בדיבור כבר הפיג ריתחא.

ובזה מובן "והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לומר שלום יהיה לי", כי אי אפשר שיתקיימו ח"ו כל הקללות, ועל כרחך הדיבור והגיוזם להפיג ריתחא. ועל זה אמר "לא יאבה ה' סלוח לו", בי בודאי בציבור בשביל כללות ישראל חס הקב"ה להפיג חמתו בדיבור, אבל היחיד "לא יאבה ה' סלוח לו, ורבעה בו כל האלה הכתובה" כפשוטה.

כט כא בן לאשרי. וראו את מכות הארץ והיא ואת תחלואיה אשר חלה ה' בה. עיין בעל הטורים ב' במסורה, הכא, ואידך "וכהצר לו חלה את פני יי (דברי הימים ב, לגיב)". יש לפרש רמיזת המסורה על פי אומרים ז"ל: שמא תאמרו לרעתכם נתתי לכם את התורה, לא תאמרו כן, אלא הוא חייך (דברים ל, כ), והקללות והיסורין מקיימין ומציבין אתכם לפניו (רש"י כט יב) והכי פירושו: "וראו את מכות הארץ", לא יטעו שזה ח"ו לעונש גרידא בלי שום תועלת רק לנקום נקם על אשר עברו על ציווי ה', לזה אמר וכהצר לו חלה את פני יי, דכתיב גבי מנשה המלך "וילפדו את מנשה בנחשיו ויאסרוהו בנחשנים ויוליכוהו בבבלה, וכהצר לו חלה את פני ה' אלקיו ויפגע מאד וגו' וישמע תחנתו וישיבחו ירושלם למלכותו וידע מנשה כי ה' הוא האלקים". והיינו דהדינים והיסורין הם בפנימיותם רחמים גדולים לבלתי ידח ממנו נדח (שמואל ב, יד, יד). וכמו כן העונשים הכתובים כאן אינם אלא להפחיד בהם את היצה"ר שלא יוכל להתגבר על האדם בפתויו כמו שכתב האור החיים הק', ולא ח"ו דרך נקמה.

דפי פרשת השבוע בר-אילן נצבים פב "ושבת עד ה' אלהיך" – הבטחה או מצווה?

ד"ר **יעקב חבה** הפקולטה למשפטים בר-אילן

בפרשתנו מופיעים פסוקי התשובה:

והיה כי יבאו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך וחסבת אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך ה' אלהיך שמה. ושבתי עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבעך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלהיך שמה... כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמר מצותיו וחקותיו תכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך. כי המצוה הזאת... לא בשמים הוא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויסקה לנו וישמענו אתה ונעשנה. ולא מעבר לים הוא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויסקה לנו וישמענו אתה ונעשנה. כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו התורה מתארת את הגלות של עם ישראל, את השיבה של העם אל הקב"ה ואת החזרה מן הגלות שתבוא בעקבות זה³. כהמשך לכך התורה מבקשת להבהיר ש"המצוה הזאת" אינה רחוקה, לא בשמיים או מעבר לים, אלא "בפיך ובלבבך לעשותו".

הפרשנים נחלקים באשר למהות המצווה שעליה מדובר בפסוקים אלה. מדברי רש"י משתמע שמדובר על לימוד התורה, ויש המרחיבים זאת לקיום התורה בכלל תוך הדגשה שאין מדובר במשימה בלתי אפשרית⁴. הרמב"ן לעומת זאת מעדיף לפרש ש"המצוה הזאת" מתייחסת לפסוקים הקודמים העוסקים בהליך התשובה, ומדובר במצוות התשובה: וטעם כי המצוה הזאת - על כל התורה כולה. והנכון, כי על כל התורה יאמר: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום (דברים ת, א)", אבל "המצוה הזאת" על התשובה הנזכרת, כי "והשבתי אל

³ ראו גם דב' ד:ל: "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבתי עד ה' אלהיך ושמעת בקולו":

⁴ ראו רבנו בחיי שם, אור החיים שם, כלי יקר באחד מפירושי ועוד.

לְבָבְךָ, "וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ" מצוה שיצוה אותנו לעשות כן. ונאמרה בלשון הבינוני⁵ לרמוז בהבטחה כי עתיד הדבר להיות כן. והטעם "לאמר" כי אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם ואתה ביד העמים תוכל לשוב אל ה' ולעשות כָּל אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוְךָ הַיּוֹם, כי אין הדבר נפלא ורחוק ממך אבל קרוב אליך, מאד, לעשותו בכל עת ובכל מקום.⁶ מכאן הרמב"ן מסיק שהליך התשובה המתואר בפסוקים איננו רק תיאור של מציאות העתידה להתרחש, אלא ככל הנראה זוהי מצווה בפני עצמה: לעשות תשובה. גם אברבנאל מפרש את הפסוקים כמתייחסים לתשובה, ואף מסביר מדוע דווקא ביחס אליה היה חשוב לתורה להדגיש שהיא ראויה לכל מאמץ הנדרש להשיגה: ולפי שמצוות התשובה היא היתד שהגאולה תלויה בה והוא רפואת כל המחלות ותקון כל הקללות. אמר עליה "כִּי הַמְצָאָה הַזֹּאת" וגומ' ... כי כל מה שאפש' לאדם לעשותו היה ראוי שיעשה למעלת המצוה הזאת כל שכן שהיא אינה רחוקה ממנו כי אם קרובה ומעשה הטוב והישר שתעשה ולא תשוב לבטלה הנה תקנה המעלה הזאת. אכן, היו בין מוני המצוות מי שמנו את התשובה כמצווה בפני עצמה.⁷ אולם הקביעה שלפיה התשובה היא מצווה בפני עצמה מסופקת. הרמב"ם בספר המצוות מציאות עשה עג אינו מונה את התשובה כמצווה, אלא את הווידי:

שצונו להתודות על החטאים והעונות שחטאנו לפני האל יתעלה ולאמר אותם עם התשובה. וזה הוא הוידוי. וכונתו שיאמר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי ועשיתי כך וכך.... הנה כבר התבאר לך כי על כל מיני העונות הגדולים והקטנים ואפילו מצות עשה חייבים להתודות עליהם... הנה התבאר לך מכל מה שזכרנוהו שהוידוי מצוה בפני עצמה וחובה לחוטא על אי זה חטא שחטא ובין בארץ ובין בחוצה לארץ בין הביא קרבן בין לא הביא קרבן. כך משמע מלשונו גם בפתיחה להלכות תשובה:

כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר אִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי יַעֲשֶׂה (במדבר ה, י) וגו' וְהִתְדוּ אֶת חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ (פס' יז) זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה.

כאמור, הרמב"ם אינו מדבר על המצווה לעשות תשובה, אלא על חובת הוידוי למי שעושה תשובה ומבקש לשוב מחטאו. מכאן שאין לפי הרמב"ם מצוות תשובה, ואת הפסוקים בפרשתנו המדברים על התשובה הוא מסביר, ככל הנראה, כתיאור מצב או כהבטחה ולא כציווי תשובה, פרק ז, הלכה ה.

כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר "וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים" וגו' "וְשָׁבַת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ... וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו'.

גם "ספר החינוך" מצווה שסד מונה את הוידוי כמצווה ולא את התשובה: שנצטוונו להתודות לפני ה' על כל החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן, וזהו ענין הוידוי שיאמר האדם בעת התשובה אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי כן וכן, כלומר שיזכיר החטא שעשה בפירוש בפיו, ויבקש כפרה עליו ויאריך בדבר כפי מה שיהיה צחות לשונו... ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביום הכפורים שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה ביטל עשה זה, ואוי לו לאדם אם ימות בלא וידוי ונשא עונו. ה"מנחת חינוך" סבור שאין זה סביר שיש מצווה להתודות ואין מצווה לשוב בתשובה, ועל כן הוא מסביר שהמצווה להתודות היא הפרוצדורה למי שמבקש לשוב בתשובה. הוא משווה זאת לגירושי אישה. אין מצווה לגרש אישה, אך יש קביעה של הליך למי שמבקש לגרש אישה; עליו לעשות זאת באמצעות גט:

רק כיון דתשובה אינה מצוה כמו שכתבתי, אם כן מצות עשה זו הוי כהרבה מצות מהתרי"ג שכ' הר"מ בסמ"ק שאינה מצוה לעשות או שלא לעשות רק העשיה על תואר כך וכך נחשב מצוה כמו גירושין וטוען ונטען ... דדיני המצוה אם יעשה כך יהיה כך הוי מצוה. הכא נמי דהתורה אמרה אם יעשה תשובה יהיה על תואר כך להתודות וכדומה לפרוט ובכך תשובתו מקובלת זה הוי מתרי"ג מצות אבל אינו מבטל כלל שום מצוה אם אינו עושה תשובה.

⁵ א"ה. אצלנו 'בינוני' היא צורה שאינה עבר ואינה עתיד מה שמכונה 'הווה', כאן הוא מתכוון לפעלים בעתיד, או בהיפוך לעתיד, להוציא מציווי.

⁶ ראו גם ספורנו שם, בעל הטורים שם, כלי יקר באחד מפירושו ועוד.

⁷ ראו סמ"ק, מצווה נג. גם מדבריו של רבינו יונה בשערי תשובה, שער א עולה כי מדובר בציווי.

אולם עמדתו של הרמב"ם אינה נקייה מקשיים, שכן בהקדמה להלכות תשובה הוא כותב: "מצות עשה אחת, והוא שישב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. וביאור מצוה זו ועיקרים הנגזרים עמה בגללה בפרקים אלו".⁹ דהיינו, הוא מתאר את התשובה כמצוות עשה ולא את הוויכוח. ביטוי לכך מופיע גם בדבריו בהמשך פרק ב, הלכה ז. "יום הכפורים הוא זמן תשובה לכל, ליחיד ולרבים והוא קץ מחילה וסליחה לישראל, לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביום הכפורים".

יש שטענו שהרמב"ם אכן סבור שאין מצוות תשובה כל השנה, אלא רק ביום הכיפורים.⁸ הרב קוק⁹ רואה בדברי הרמב"ם בהלכות עצמן עיקר, ולדעתו:

משום דתשובה לא הוי מצוות עשה, כי אם עצה של חבה מאת אבינו שבשמים שידו פשוטה לקבל שבים, ואפילו הכי דוחה לא תעשה שבתורה. אמנם יש לומר שסמכו עצמם על לשון הציון של הרמב"ם בראש הלכות תשובה, שכתוב בו: מצות עשה שישב החוטא מחטאו ויתודה, משמע שגם התשובה בכלל מצות עשה. אבל מאחר שאנו רואים מפורש בדבריו שבפנים, שכתב שהמ"ע היא הוידוי, שבאה מצוה זו כשישוב, מוכרחים אנו לומר ששיטתו דלישנא הוא בציון הנ"ל והעיקר הוא סמך אוידוי סיים בו שהיא המצות עשה.

הרב סולבליצקי על התשובה, כוחו של וידוי מיישב את דעת הרמב"ם וטוען, שיש להבחין בין קיום המצווה לפעולת המצווה. המצווה עצמה היא התשובה וזו עבודה שבלב, והקיום החיצוני שלה, הפעולה, היא הוידוי:

ברם, כלום לראיות מעין אלו אנו צריכים? וכי מי יוכל להעלות על הדעת שוידוי יחשב למצוה ואילו תשובה אינה כן? וכי ייתכן וידוי בלא תשובה? .... יש מצוות שבהן פעולת המצוה וקיום המצוה אינם זהים. דרך משל, כאשר פעולת המצוה היא ביד או בפה ואילו קיום המצוה נתון בלב. הפעולה נעשתה אמנם בעת האמירה או העשייה, אך בכך לא נתקיימה עדיין המצוה. הקיום תלוי ברגש מסוים, במצב רוח מסוים... שיטה זו אנו מוצאים גם בהלכות תשובה. תשובה בעיני הרמב"ם היא מעין עבודה שבלב. זוהי מצוה שעיקרה אינו במעשים ובפעולות, אלא בתהליך הנמשך לעתים על פני שנות חיים, תהליך שתחילתו בחרטה... עד לתכלית שהיא התשובה עצמה. התשובה אינה קשורה במעשה אחד ומכריע, אלא צומחת וגדלה, צמיחה איטית וממושכת, עד שמביאה את האדם למטמורפוזה¹⁰, ואז, לאחר שהשתנה ונעשה אדם אחר, מגיע מעשה התשובה. ומה מעשה התשובה? הוויכוח אומר: הוידוי. "כשיעשה תשובה וישב מחטאו חייב להתודות" וכו'.

לשיטתו, הרמב"ם נותן בהלכה, במעשה המצווה, את התשובה האובייקטיבית, המעשית, "כיצד מתודין וכו'". אך בכותרת, בהגדרת המצווה, הוא מטעים את החוויה הפנימית שבתשובה, את התהליך הכאוב, את לבטי הנפש, את פרכוסי הנשמה המביאים את האדם "שישוב החוטא מחטאו לפני ה'". ואז, כאשר התשובה הבשילה די צורכה, כשיעשה תשובה "ויתודה", "וידוי זה הוא מצות עשה". זוהי פעולת התשובה, ברם, התשובה עצמה, קיומה, הוא תנאי הכרחי לה, בלעדיה אין מצות וידוי.

ניסיון ליישב בין הגישות ניתן למצוא בדברי ה"משך חכמה" (דב' לא:):

ונתבונן דשם **תשובה** כפי מה שמורה שמה, איך נחשבת למצוה שישב מחטאו ולא יחטא עוד, הלא בלא המצוה, מצווה ועומד לבלי לעבור על מצוות השי"ת! וכי בשביל שעבר ושנה בה הותרה לו סלקא דעתך?!¹¹ הנה האזהרה הראשונה המונעתו מחטאו טרם שחטא היא מונעתו מחטאו גם אחרי שחטא.... אמנם מצות התשובה, אשר על זה צריך מצוה פרטית, הוא שאם חטא ועוזב את חטאו, מצוה להתודות ולהגיד לפני השי"ת כי יודע בעצמו שחטא ומבקש כפרה. וכן הוא לשון רבינו בהלכות תשובה. לדעתו אין צורך במצוות תשובה מיוחדת, שכן ברור מעצם החיוב לקיים תרי"ג מצוות, שמי שחטא אסור לו לשוב ולחטא. על כן, ככל שנדרשת מצוות פרטית היא מתייחסת לווידי ולא לתשובה עצמה.

לסיכום, מסתבר שיש מחלוקת אם אכן יש מצווה לשוב בתשובה או שזוהי פריבילגיה שנתן לנו הקב"ה, שמאפשרת לנו לתקן את דרכינו, ובלשונו של הרמב"ם: "והתשובה חסד גדול על הבריות".

⁹ ראו רבינו יונה, שערי תשובה, שער ב, יד.

⁹ שו"ת משפט כהן (ענייני א"י), קכח

¹⁰ א"ה. 'לועזית קשה שפה', דברי הרב ז"ל כנראה נאמרו באנגלית (לעתים נדירות באידיש). בכל אופן פירוש מלה זו – שינוי צורה או היפוך צורה. שימוש במלים לועזיות 'מפוצצות' אינו מפאיר את הכתיבה.

¹¹ א"ה. לשון התלמוד בבלי יומא פו ב ועוד.

ל ב בן לאשרי וְשֶׁבֶת עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ. יֵשׁ לִפְרֹשׁ עַל פִּי אוֹמֵרס ז"ל (סנהדרין צו:). כִּלּוּ כֹל הַקִּיצִין וְאֵין הַדָּבָר תִּלּוּי אֵלָּא בַת־שׁוּבָה. וְהִכִּי פִירוּשׁוֹ: "וְשֶׁבֶת" בַּת־שׁוּבָה, אִזּוֹ "וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ" שׁוֹפֵר שֶׁל מִשִּׁיחַ, כַּדְכַּתִּיב "וְאֵדְנִי יְיָ בְּשׁוֹפָר יִתְקַע".

אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בַּקְצָה הַשָּׁמַיִם. שְׁמַעְתִּי מֵאֲדָמוֹר שְׁלִיט"א [מגור, בַּעַל הַבַּיִת יִשְׂרָאֵל זצ"ל] שֶׁפִּירֵשׁ כֵּךְ, "אִם יִהְיֶה נִדְחָךְ בַּקְצָה", הֵינּוּ מִדְרִיגָה הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה, גַּם כֵּן בֶּל תִּתְיַאֵשׁ וְתֵאֱמֹר "הַשָּׁמַיִם", שְׁגָם שֶׁם נִמְצָא ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁנִּקְרָא "שָׁמַיִם". וְאִמְרַתִּי לוֹ, שׁוּבָה מִשְׁתׁוּוּה עִם דְּבָרֵי הַרְהֵ"ק מִקּוֹצֵץ זי"ע עה"פ "קָץ שָׁם יִחַשְׁדָּךְ" (אֵיבֹב כַּח, ג'), שְׁגָם בְּגַהֲיָנָם נִמְצָא זֹוִית שִׁיכּוּלִים לִבְכוּת לִפְנֵי הַקֵּב"ה וְלַהּוֹשֵׁעַ, וְהוּטָב בְּעֵינָיו.

הַרְבַּ בַּצִּלָּאֵל אֲרִיאֵל נר"ו.

בִּרְכַּת הַטּוֹב לַעֲתִיד לְבוֹא כִּי יָשׁוּב ה' לְשׁוֹשׁ עֲלֶיךָ לְטוֹב כְּאֲשֶׁר־שָׁשׁ עַל־אֲבֹתֶיךָ (פסוק כט כאן). הִיא הַתִּיקוֹן עַל פִּי הַנְּהַגַּת מִידָה כְּנֶגֶד מִידָה לַעֲוֹנֹת וְהִיא כְּאֲשֶׁר־שָׁשׁ ה' עֲלֶיכֶם לְהִיטִיב אֶתְכֶם וְלַהֲרִיבֹת אֶתְכֶם כֵּן יֵשִׁישׁ ה' עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וְלַהֲשַׁמֵּד אֶתְכֶם (לַעֲלֵל כֹּסֶט) וּפִירֵשׁ רָשִׁי כֵּן יֵשִׁישׁ ה' אֶת אוֹיְבֵיכֶם עֲלֵיכֶם.

בַּתִּיקוֹן זֶה, בְּבִרְכַּת זֶה עוֹסְקִים כַּמָּה רֵאשִׁי סִדְרִים.

בִּישׁעִיָּה, רֵאשׁ סִדֵּר ו' – וְלִקְחֹתָם עִמָּיִם וְהִבִּיאֻם אֶל־מִקְוָמָם וְהַתְּנַחֲלִים בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמָת ה' לְעִבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת וְהִיוּ שִׁבְיִים לְשִׁבְיָהֶם וְרָדוּ בְּגִנְשִׁיהֶם:

וְעוֹד בִּישׁעִיָּה, רֵאשׁ סִדֵּר כ"א – וְהִאֲכַלְתִּי אֶת־מוֹלִיךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכַעֲסִים דָּמָם יִשְׁכַּרְוֹן וְיִדְעוּ כֹּל־בָּשָׂר כִּי אֲנִי ה' מוֹשִׁיעֶךָ וְגִאֲלֶךָ אֲבִיר יַעֲקֹב:

וְעוֹד שֶׁם, רֵאשׁ סִדֵּר כ"ה – וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זֶרְעָם וְצִאֲצֵאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כֹּל־רֹאֲיָהֶם יִכְרֹס כִּי הֵם זֶרַע בְּרַךְ ה': וְבַתִּירֵי עֶשֶׂר רֵאשׁ סִדֵּר י"ט, כְּנִבְאוֹת זִכְרִיָּה – כֹּה־אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמֵינוּ הִנֵּה אֲשֶׁר יִחְזִיקוּ עֲשָׂרָה אַנְשִׁים מְלַל לְשׁוֹנֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ כִּכְנָף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נִלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם:

וּלְפִסּוֹק ל' שְׁנֵאֵמַר כּוֹ כִּי תִשׁוּב אֱלֹהֵי אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ. נִיתָן לְצַרְף אֶת רֵאשׁ סִדֵּר י"ג בִּירְמִיָּה – וְנִתְּתִי לָהֶם לֵב לְדַעַת אֹתִי כִּי אֲנִי ה' וְהִיִּדְלִי לָעַם וְאֶנְכִּי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים כִּי־יֵשְׁבוּ אֵלַי בְּכָל־לִבָּם:

ל יֵא אֲבִנִי נֹזֵר כִּי הַמְצָנָה הַזֹּאת וְגו' לֹא נִפְלְאָת הִיא מִמֶּךָ. מִשְׁמַע דְּרַק הַמְצׁוֹת וְקִרְוֵב אֵל הָאָדָם, אֲבָל הַתּוֹרָה הִיא לְמַעַלָּה מִהַמְצׁוֹה, [וְהַמְצׁוֹה הוּא רַק נֵר, וְאִילוּ הַתּוֹרָה הוּא אוֹר], כַּדְכַּתִּיב "נֵר מְצׁוֹה וְתוֹרָה אוֹר (מִשְׁלִי, כג)", וְלִכֵּן הַתּוֹרָה הִיא נִבְדֵּלָת מִהָאָדָם, רַק ע"י הַמְצׁוֹת שֶׁהֵן אֱלֹהִיּוֹת, וִישׁ לָהֶן צִירּוֹף וְחִיבוֹר אֵל הָאָדָם, כִּי עוֹשֶׂה אוֹתָן בְּאֲבָרִים גִּשְׁמִיִּים, וְעִיד"ז שֶׁהָאָדָם יֵשׁ לוֹ חִיבוֹר אֵל הַמְצׁוֹת שִׁישׁ לָהֶן צִירּוֹף אֵל הַגִּשְׁמִי, וְהַמְצׁוֹת אֱלֹהִיּוֹת יֵשׁ לָהֶן צִירּוֹף אֵל הַתּוֹרָה, עַל יְדֵי כֵן הָאָדָם יֵשׁ לוֹ צִירּוֹף אֵל הַתּוֹרָה שֶׁהִיא אֱלֹהִיּוֹת לְגִמְרִי. וְזֶה שֶׁאִמְרוּ (יְבֻמוֹת קט:): אִמֵּר רַב פֶּפֶא, כְּתִיב "וְלִמְדַתְּם ... לַעֲשֹׂתָם" (דְּבָרִים ה, א). כֹּל שִׁישְׁנוּ בַּעֲשִׂיָּה שֶׁל מְצׁוֹת, יִשְׁנוּ בִּשְׁכַר שֶׁל לְמִידָה. כֹּל שֶׁאִינוּ בַּעֲשִׂיָּה, אִינוּ בִּשְׁכַר שֶׁל לְמִידָה, ע"כ. וְכִי מִי שֶׁאִינוּ מְקִיִּים הַמְצׁוֹת, אֵין לוֹ הַשְׁכַּר שֶׁל תִּלְמוּד תּוֹרָה, כִּי בִלִּי הַמְצׁוֹת אֵין צִירּוֹף וְחִיבוֹר שֶׁל הַתּוֹרָה לְהָאָדָם. וְזֶה שֶׁהַתּוֹרָה נִפְלְאָת מִן הַמִּלְאָכִים, כִּיוֵּן שֶׁאֵין לָהֶם הַמְצׁוֹת [שֶׁהוּא הַמִּקְרָב הַתּוֹרָה לְהַלּוּמָד]. (נֵאוֹת הַדְּשָׁא פִּרְשַׁת נִצְבִּים)

וּבִמְקוֹם אַחֵר כָּתַב הָאֲבִנִי נֹזֵר (נֵאוֹת הַדְּשָׁא עֲמוּד צ') עוֹד בְּעֵינַי זֶה וּבִיתֵר בִּיאֹר, וּז"ל: הִנֵּה "נֵר מְצׁוֹה וְתוֹרָה אוֹר", וְא"כ הַמְצׁוֹה הוּא הַכְּנָה לְתוֹרָה, כְּמוֹ הֵנֶר שֶׁהוּא כֹלִי לְאוֹר, כֵּן הַמְצׁוֹה הַמְעִשִׂית שֶׁמְזַכֶּכֶת אֶת הַחוּמֵר שִׁיְהִיָּה רָאוּי לְקַבֵּל אוֹר הַתּוֹרָה הַשְּׁכָל הַנִּבְדֵּל. וִישׁ בַּחֲיִנָּה גַם לְהִיפֵךְ, כִּי הַמְעִשָּׂה הַגִּשְׁמִי בִּלִּי אוֹר הַתּוֹרָה מִה כּוֹחַ יֵשׁ בּוֹ, וְכִפִּי הַחֲכָמָה וְהַבִּינָה שֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה בּוֹ הַמְעִשָּׂה, כֵּן יִגְדֵּל כּוֹחַ הַמְעִשָּׂה, דְּבוּדָאֵי יֵשׁ חִילּוֹק בַּמְצׁוֹה שְׁעַם הָאָרֶץ עוֹשֶׂה אוֹתָהּ, לְבִין מְצׁוֹה שֶׁעוֹשֶׂה הַתִּלְמִיד חֲכָם, בִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ (קִהְלֵת ב, יג).

הַרְבַּ בַּצִּלָּאֵל אֲרִיאֵל נר"ו

לְפִסּוֹק ד' שְׁנֵאֵמַר כּוֹ כִּי־קִרְוֵב אֱלֹהֵי הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ: נִיתָן לְצַרְף אֶת רֵאשׁ סִדֵּר ה' בַּתְּהִלִּים וְלִשְׁוֹנֵי תְהִלָּה צִדְקָךְ כֹּל־הַיּוֹם תִּהְלֶתְךָ:

בְּפִרְשָׁה קִמָּג נֵאֵמַר: אֲשֶׁר אֶנְכִּי מְצַדֵּף הַיּוֹם... לְלִכַּת בְּדִרְכָּיו... לְשִׁמְעַ בְּקוֹלִי וְלִדְבָרֵהֶם... וְאִזּוֹ וְחִיֵּית וְבִרְכָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּאֶרֶץ... נֵרָאָה שֶׁהִיא הַמִּקְוֶה לְדְבָרֵי יִרְמְיָה הַנְּבִיא שֶׁנִּקְבְּעוּ לְרֵאשׁ סִדֵּר ה' – כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעַם וְהִלַּכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוְהָ אֶתְכֶם לַמַּעַן יִיטָב לָכֶם. פִּסּוֹק זֶה בִּירְמִיָּה, שֶׁהוּא רֵאשׁ סִדֵּר, מִתְמַצָּת אֶת כָּל עֲרֻכֵי הַיְּהוּדִית שֶׁלְאוֹרֵם סִידְרוּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדֻמוֹנִים אֶת הַחֲלֻקָּה הַיְּהוּדִית.

ל יד האדמו"ר ר' ישראל אלטר מגור ז"ל בפ"ד ובלבבך לעשותו.
הבית ישראל ז"ל אמר, לכאורה היה ראוי להיאמר להיפך, דהיינו בלבבך, ובפ"ד, הרי
המחשבה בלב קודמת קודמת למעשה, אלא הכתוב מרמז, אם אין לאדם חשק ללמוד או
להתפלל, יכוף את עצמו, יתחיל קודם כל בפה, אח"כ יבוא מאליו גם החשק.
ואמנם הגיד הרבי מקאצק ז"ל "בפ"ד" וכן "בלבבך" – אינו שווה מאומה, העיקר הוא "לעשותו"
לקיים בפועל. אולם אבי [האמרי אמת] ז"ל אמר: האידנא שנתמעטו הלבבות = (די שוואכע דורות
[הדורות החלשים], הרי בהחלט זו הדרך, להתחיל קודם כל "בפ"ד", הוא הדיבור בפה מעשיית
הטוב, וממנו יבוא למדרגת "ובלבבך" – הרצון והחשק בלב, וסופו של דבר יהיה גם כן
"לעשותו".

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע
שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר **גליונות** (jewishoffice.co.il)

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושים לשוניים

כתובת: info@maanelashon.org

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺